

А.С.Васілеўская

МЕТАФАРА І ПАРАЎНАННЕ Ў МАСТАЦКІМ ТЭКСЦЕ

На цесную сувязь метафары і параўнання лінгвісты звярнулі ўвагу даўно. Традыцыя разглядаць метафару як “замаскіраванае параўнанне” вядзе свой пачатак ад Арыстоцеля, які лічыў, што кожная добрая метафара павінна разгортвацца ў параўнанне [1]. Такого пункту гледжання прытрымліваліся Квінтыліян, Ш.Балі і іншыя, а азначэнне Цыцэрона, што метафара – гэта параўнанне, скарачанае да аднаго слова, стала класічным. Як праяўленне гэтай сувязі ў лінгвістычнай літаратуры разглядаецца ўзаемадзеянне метафары і параўнання ў мастацкім творы. Выклікана яно, на думку Н.А.Кажэўнікавай, «своеобразным поэтическим характером слова, его незамкнутостью, обращенностью к другому слову» [2, с. 217].

Найбольш тыповы спосаб узаемадзеяння, які вылучаюць лінгвісты, – пераход ад параўнання або параўнальнага сказа да метафары, калі метафар знаходзіцца ў постпазіцыі да тэксту, якім тлумачыцца: *Захаладзела, снег, як посцілкай, заслаў усё, абяліўся лес, быццам адзеўся ў новую апратку. Але гэтая **апратка** была надзета як перад смерцю...* (У.Галубок. Бор). Нярэдка ў кантэксце параўнання задае накірунак асацыяцыям аўтара, метафара атрымлівае сваё далейшае развіццё: *Тады здаецца, быццам на вадзе зіе залатая кальчуга калісьці ўтопшага тут вялікалюдца або быццам залаты невад калышацца на цёмнай гладзі ракі, а ў ім кішка кішыць залатой жа рыбы. Але патроху рассыплюцца **звенні кальчугі**, распадзецца залаты **невад** на безліч паблутаных, узвіваючыхся светлых **ніцей**, ды зліюцца паміж сабой пераліўчатых **ніці**...* (М.Багдановіч. Шаман). Для беларускай прозы характэрна стварэнне метафары на аснове творнага параўнання: *...думкі, лёгкія, кароткія... цесным роем круціліся ваўкол галавы... - ...Грыневіч паволі акнуўся ў **рой успамінаў** аб мінуўшчыне. Як і заўсёды, яго думкі ў дарозе і ўспаміны гэтыя былі кароткімі, **прыляталі** і знікалі без усякага парадку і гатовы былі штомомант **разляцецца**... - Збіваючыся, круцячыся, як рой вясёлых мушак,*

віліся думкі (А.Гарун . Свята). Значна радзей сустракаюцца выпадкі, калі пісьменнік спачатку ўжывае метафару, а потым дае параўнанне, якое раскрывае яе значэнне: *—А вось, бачыце, **цыганы**... - І сядзелі яны [паны] на возе густа, як цыганы. І палог быў на чатырох палках, як у цыган* (У.Караткевіч. Дзікая паляванне караля Стаха).

Метафара ўзнікае на аснове зваротаў, якія “выражаюць ідэю параўнання” [2, с. 218]: *У дубе... было дупло, а з яго тырчаў круглы, з адвіслымі шчокамі твар Фамы... Здавалася, у дупле сядзеў вялізны пугач. Пасля гэты **пугач** свіснуў* (У.Караткевіч. Хрыстос прыязмліўся ў Гародні). *Круглыя плямы святла, падобныя на срэбныя манеты. Такія ж **манеты** дрыжалі і звінелі на вадзе* (Тамсама).

У беларускай прозе прыём пераўтварэння тропай выкарыстоўваецца з розным функцыянальным прызначэннем. Паколькі метафара, якая ўзнікае на аснове параўнання, заснаваная, як правіла, на знешнім падабенстве, то пісьменнікі ўжываюць яе пераважна для апісання наваколля: *Павуціна была вялікая, узорыстая, тонкай работы — нібы карункі, гожа звязаныя якой адмысловай майстрыхай. На **карунках** — раса, звонкія, як шклянныя, пацеркі...* (Я.Сіпакоў. Пыл пад нагамі). *Дзіды, уторкнутыя ў зямлю, былі, як лес. І **лес** гэты паступова радзеў* (У.Караткевіч. Хрыстос прыязмліўся ў Гародні); перадачы знешняга выгляду герояў (прычым такія метафары могуць апісваць як адну пэўную рысу ў знешнасці, так і стварыць цэласны партрэт): *...ногі яго, абкручаныя каравымі анучамі, стаялі ў вялізных і размалёваных, як разінскія чаўны, галандскіх драўляных клямпах... - ... а той, у галандскіх **чаўнах**, не паспеў усміхнуцца...* (Я.Брыль. Чатырох і прыганяты). *З-за Алесінага пляча цікаваў на ксяндза — зверху бачыў, як у таго праз рэдзенькія белавата-зялёныя валасы з выкладзеным натапыраным чубком свіцілася чырвоная лысіна, пад гладкім лобам чорнымі застрэшкамі **віселі** густыя вялікія **бровы**. **Застрэшкі** раптам заварушыліся, ксёндз падняў вочы...* (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына). *Пасля прыехала нейкая пажылая дама... у суправаджэнні худога, як біч, маладога чалавека... - **Біч** пяшчотна прыціскаў яе локцік* (У.Караткевіч. Дзікае паляванне караля Стаха).

Такія метафары выкарыстоўваюцца і для перадачы пачуццяў: *І раптам, як халодны вуж, абвіла ўсяго злосць на Алесю. Ён [Міця] наволі, нібы пад якім цяжарам, пайшоў туды, пад ганак. Гэты агідны халодны вуж ужо тачыўся пад сэрцам: «Няхай крые Бог, няўжо яна, Алеся? Не, не!» - І ўчуў, што з сэрца звальваецца той вуж, растае злосць на Алесю* (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

Своеасабліваю семантычную напоўненасць набывае кантэкст, калі параўнанне падказвае накірунак аўтарскіх асацыяцый: *А маланка ўсё хрысціцца. І сапраўды – як спалоханая маладзіца* (Я.Брыль. Перад яе красой). *Імклівы, грозны... ён урываўся ў любы закутак чортведама як і адкуль, нібы шчупак у ціхую завадзь, і ўся рабочая дробнарыбіца ледзь папярэджваецца інтэрнацыянальным... сігналам...* (Я.Брыль. Птушкі і гнёзды).

Параўнанне як важны сродак перадачы аўтарскіх асацыяцый рыхтуе чытача да ўспрыняцця метафары, разумення яе значэння, якое нярэдка па-за кантэкстам можа быць незразумелым чытачу. Пераход параўнання ў метафару дае магчымасць паглядзець на прадмет ці з'яву з іншага пункту гледжання, што вядзе да вобразнай насычанасці кантэксту, дазваляе лаканізаваць маўленне, знітаваць тэкст, зрабіць яго завершаным і гарманічным.

Літаратура:

1. Жоль К.К. Мысль. Слово. Метафора: Проблемы семантики в философском освещении. – Киев: Наукова думка, 1984. – 303 с.
2. Кожевникова Н.А. Об обратимости тропов // Лингвистика и поэтика: Сб. ст. — М.: Наука, 1979.— С. 215-224.